

STREDNÁ ODBORNÁ ŠKOLA TECHNICKÁ, KUKUČÍNOVA 23, 040 01 KOŠICE

Kurz dokončenia povinnej školskej dochádzky

Kód projektu (ITMS): 401403C286

Názov projektu: Rovnocenný štart - zručnosti pre všetkých

Mgr. Renáta Juhászová, 2025

Obsah

Úvod

1.Moja rodina

2.Moja škola

3.Obec, región, vlasť, Európska únia

4.Vnútrotný a vonkajší život jednotlivca

5.Sociálne vzťahy v ľudskej spoločnosti

6.Občiansky život ako proces formovania demokracie

7.Štát a právo

8.Ľudské práva a slobody

9.Ekonomický život v spoločnosti

10.Peniaze

STREDNÁ ODBORNÁ ŠKOLA TECHNICKÁ, KUKUČÍNOVA 23, 040 01 KOŠICE

Úvod

Občianska náuka je spoločenskovedný predmet, ktorý má žiakom sprostredkovať potrebné vedomosti, zručnosti a spôsobilosti, pomocou ktorých sa budú vedieť orientovať v zložitom systéme noriem a hodnôt súčasnej spoločnosti a budú schopní úspešne sa začleniť do života v demokratickej spoločnosti.

Predmet umožňuje žiakom získať základné kompetencie, pomocou ktorých môžu žiť životom aktívneho občana v občianskej spoločnosti. Okrem vedomostí a zručností z jednotlivých obsahových okruhov týkajúcich sa života občana v spoločnosti ako celku, si žiaci osvojujú aj prehľad vo vybraných spoločenských oblastiach, ktoré ich môžu nasmerovať na ich možné budúce štúdium.

1.Moja rodina

Poslanie a funkcie rodiny

Otec hovorí dcére : „Keď dostaneš z tej písomky 5, tak zabudni, že som tvoj otec!“

Otec na druhý deň: „Tak čo si dostala z tej písomky?“

Dcéra: „A ty si akože kto?“

Rodina je malá spoločenská skupina, ktorej členovia sú pokrvne a príbuzensky spojení. Rodina je pre dieťa najdôležitejšie prostredie a je preň zárukou bezpečia a istoty.

Základné funkcie rodiny sú:

1.výchovná : vychováva deti

2.citová : predstavuje pre deti lásku, uznanie, oporu a pomoc

3.ekonomická : zabezpečuje materiálne prostriedky - stravu, oblečenie,

4.spoločenská: sprostredkúva deťom rôzne názory, hodnoty a typy vzťahov v skupinách

5.biologická : zabezpečuje zachovanie ľudstva

6.regeneračná/ ochranná, odpočinková/ : zabezpečuje starostlivosť a ochranu, pocit bezpečia.

„AK CHCEŠ SPOZNAŤ SVOJU NAJVZDIALENEJŠIU RODINU – ZBOHATNI“

Julian Tuwim

Práva a povinnosti členov rodiny

Pravidlo: predpis, ktorým sa treba riadiť.

Pravidlá v rodine umožňujú jej členom naučiť sa žiť s ostatnými.

Rodina pri tvorbe svojich pravidiel vychádza zo základných práv a povinností detí a rodičov.

Práva detí :

- na zdravý vývin
- žiť v rodine
- vyjadriť svoj názor
- na vzdelanie.

Povinnosti detí :

- prejavovať rodičom úctu
- pomáhať rodičom v domácnosti
- spolupracovať s rodičmi
- plniť si vzdelávacie povinnosti.

Práva rodičov:

- na úctu od detí
- na pomoc od detí
- na spoluprácu pri výchove detí
- na to, aby dieťa neohrozovalo svoje zdravie.

Povinnosti rodičov:

- zabezpečiť deťom zdravý vývin
- zastupovať záujmy detí
- dať deťom možnosť vyjadriť svoj názor
- zabezpečiť prístup detí k vzdelaniu.

História mojej rodiny

Každá rodina má svoju minulosť – históriu. Pamiatky na svojich predkov si rodiny uchovávajú ako najväčšie poklady. Nazývame ich pramene.

Pramene delíme na:

- **písomné** : listiny, kroniky, dokumenty, fotografie...
- **hmotné** : nábytok, keramika, šperky, knihy,...

Rodiny zachovávajú a odovzdávajú pramene budúcim generáciám a tak im umožňujú poznať svoj pôvod.

Pri založení vlastnej rodiny si manželia prinášajú aj zvyky pôvodnej rodiny a vytvárajú si nové, už spoločné zvyky.

Úloha č.1

Vymenuj niektoré pramene, ktoré si zachovala tvoja rodina.

Úloha č.2

Vyjadri svoj názor na svojich predkov. Napríklad: „Najviac si vážim...“ / koho a prečo/

Komunikácia v rodine

Dnes mi doma vypadol internet na 20 minút, tak som išiel do obývačky porozprávať sa s našimi. Sú to celkom príjemní ľudia.

Komunikácia je odovzdávanie a vzájomná výmena informácií.

Pre harmonický život v rodine je dôležité vzájomné a pravidelné odovzdávanie informácií.

Poznáme dve základné formy komunikácie:

- **verbálna** / verbum – slovo/,
- **neverbálna** / mimika, gesto, pohyb/.

Najtypickejším verbálnym dorozumievaním sa je **rozhovor**, pri ktorom dodržiavame tieto zásady:

- **informovať** stručne, jasne
- **vyjadrovať** sa iba k danej téme
- **vždy hovoriť pravdu**.

Ak si dieťa napodobňovaním dospelých osvojí nesprávne spôsoby komunikácie, môže mu to neskôr spôsobiť problémy, najmä v prispôbovaní sa v skupine.

Úloha č.1

S akými nedostatkami v komunikácii sa stretávame?

Úloha č.2

Nájdí rozdiel medzi obrázkami.

Krízy v rodine

Niekedy je dobré v manželstve sa pohádať. Dozviete sa o sebe niečo viac.

Počas života musí rodina riešiť bežné problémy. S pomocou rodičov sú deti schopné tieto situácie zvládnuť. V nefunkčnej rodine deti ťažko zvládajú už tieto bežné problémy. Situácia v rodine sa zhoršuje, prichádza kríza. Medzi najväčšie **krízy v rodine** patria:

- **rozvod rodičov,**
- **vážna choroba člena rodiny,**
- **úmrtie člena rodiny.**

Počas prežívania krízovej situácie deti prechádzajú tromi fázami:

- **obrana /seba obviňovanie/:** „prečo sa to stalo práve mne“, „je to kvôli mne“.,
- **zlosť** - na najbližších, na celý svet.,
- **vyrovnávanie sa so situáciou.**

Problémy, záťažové situácie v rodine

*Pohádanie manželia v ZOO. Manžel uvidí opicu a povie manželke:
„Aha, tvoja rodina!“ Manželka na to: „Viem, svokrovci!“*

V každej rodine jej členovia zažívajú problémy, vznikajú záťažové situácie. Medzi problémy rodinného života patrí:

- **nedostatok času rodičov**
- **strata zamestnania**
- **zlá finančná situácia**
- **odcudzenie**

- **nedostatočná komunikácia medzi rodičmi a deťmi**
- **neprimerané požiadavky kladené na členov rodiny**
- **problémové situácie, konfliktné situácie.**

AKO RIEŠIŤ ZÁŤAŽOVÚ SITUÁCIU:

1. **PRIPRAVIŤ SA NA JEJ RIEŠENIE**
2. **SAMOTNÉ RIEŠENIE**
3. **VYRIEŠIŤ A VYROVNAŤ SA S ŇOU**

Zdravý spôsob života v rodine

Zdravý spôsob života v rodine je dôležitý **pre duševný a telesný vývin detí.**

Zdravý **telesný vývin** dieťaťa je možné zabezpečiť vtedy, ak v rodine sa zdravo stravujú, konzumujú veľa ovocia, zeleniny, športujú, pohybujú sa na čerstvom vzduchu, oddychujú a dodržiavajú odporúčanú dĺžku spánku, odolávajú rôznym závislostiam – fajčeniu, pitiu alkoholu, užívaniu omamných látok.

Duševné zdravie si ľudia ohrozujú nadmernou psychickou záťažou a stavmi stresu.

Príčiny stresu v rodine sú rôzne:

- **preťažovanie úlohami**
- **nedostatok času na riešenie úloh**
- **nedostatok pohody a dôvery medzi rodičmi a deťmi.**

PREVENCIA STRESU:

1. **STRIEDANIE PRÁCE S AKTÍVNYM ODDYCHOM**
2. **PRAVIDELNÉ PLNENIE POVINNOSTÍ**
3. **ZDRAVÁ STRAVA**
4. **UDRŽIAVAŤ SA V KONDÍCIÍ PRAVIDELNÝM ŠPORTOVANÍM**

Úloha

Opíš tvoj denný režim.

Hodnoty v rodine

Hodnoty sú hlavné zásady , ktoré **ovplyvňujú správanie človeka**.

Najcennejšie hodnoty rodinného života:

- **láska**
- **vzájomná pomoc**
- **úcta**
- **tolerancia**
- **spolupatričnosť**
- **istota**
- **zodpovednosť**

Základné hodnoty života:

- **zdravie**
- **práca**
- **vzdelanie**
- **sloboda**
- **súkromný majetok**

S vývinom človeka sa mení hodnotový systém.

Úloha č.1

Vymenuj najdôležitejšie a najmenej dôležité hodnoty v tvojom živote. Vysvetli prečo.

Úloha č.2

Vysvetli túto vetu: Nie je tvojím bohatstvom to, čo máš, ale to, čo vieš.

Dokumenty o právach dieťaťa

Ľudská dôstojnosť je daná človeku od narodenia. Štáty prijali dokumenty na ochranu ľudských práv a na ochranu práv dieťaťa.

Dokumenty zamerané **na ochranu práv dieťaťa**:

- Deklarácia práv dieťaťa
- Dohovor o právach dieťaťa

Základné práva detí podľa Dohovoru o právach dieťaťa:

- právo na život a zdravý vývin
- právo na život v rodine
- právo na vzdelanie
- právo na názor
- právo na oddych
- právo na primeranú životnú úroveň

DETI SÚ ČISTÉ, AJ KEĎ SÚ OD BLATA, ZLATÉ, AJ KEĎ NIE SÚ ZO ZLATA, DOBRÉ, AJ KEĎ JE TO S NIMI FUŠKA, KRÁSNE, AJ KEĎ IM ODSTÁVAJÚ UŠKÁ, ÚPRIMNÉ, AJ KEĎ OBČAS KLAMÚ, ZÁBAVNÉ, AJ KEĎ ZÚRIA MAMU, KREHKÉ AJ S JAZVOU NA BRADE, NAJVZÁCNEJŠIE, AJ KEĎ SÚ VŠADE.

Deklarácia práv dieťaťa

vyhlásená rezolúciou Valného zhromaždenia 1386 (XIV) z 20. novembra 1959.

Preambula

Pretože národy Organizácie Spojených národov znovu potvrdili v Charte svoju vieru v základné ľudské práva a v dôstojnosť a hodnotu ľudskej osobnosti a rozhodli sa podporovať sociálny pokrok a vyššiu životnú úroveň vo väčšej slobode, *pretože* Organizácia Spojených národov vyhlásila vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv, že každý je nositeľom všetkých práv a slobôd v nej zakotvených, bez ohľadu na odlišnosti akéhokoľvek druhu, ako je rasa, farba, pohlavie, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné presvedčenie, národný alebo sociálny pôvod, majetok, rodové alebo iné postavenie, *pretože* dieťa z dôvodu svojej fyzickej i duševnej nezrelosti potrebuje osobitné záruky a starostlivosť, vrátane primeranej právnej ochrany, pred aj po narodení, *pretože* potreba takýchto osobitných záruk bola vyhlásená v Ženevskej deklarácii práv dieťaťa z r. 1924 a uznaná vo Všeobecnej deklarácii

STREDNÁ ODBORNÁ ŠKOLA TECHNICKÁ, KUKUČÍNOVA 23, 040 01 KOŠICE

ľudských práv a v stanovách špecializovaných i medzinárodných organizácií starajúcich sa o blaho detí, *pretože* ľudstvo je povinné dať dieťaťu to najlepšie, čo má.

Valné zhromaždenie

vyhlasuje túto Deklaráciu práv dieťaťa, aby mohlo mať šťastné detstvo a požívať pre vlastné dobro a pre dobro spoločnosti práva a slobody tu zakotvené; vyzýva rodičov, mužov a ženy ako jednotlivcov, dobrovoľné organizácie, miestne úrady i vlády krajín, aby uznali tieto práva a snažili sa dosiahnuť ich zachovávanie cestou legislatívnych a iných opatrení postupne prijímaných v súlade s nasledujúcimi zásadami:

Zásada 1

Dieťa musí požívať všetky práva zakotvené v tejto deklarácii. Každé dieťa bez výnimky musí byť nositeľom týchto práv, bez rozdielu alebo diskriminácie na základe rasy, farby, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného presvedčenia, národného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodového alebo iného postavenia, či už jeho samého alebo jeho rodiny.

Zásada 2

Dieťa musí požívať osobitnú ochranu a musia mu byť zákonom i ostatnými spôsobmi dané príležitosti a možnosti na to, aby sa mohlo rozvíjať fyzicky, mentálne, morálne, duchovne a sociálne zdravým a normálnym spôsobom, v podmienkach slobody a dôstojnosti. Pri prijímaní zákonov na tento účel musia byť prvoradé najlepšie záujmy dieťaťa.

Zásada 3

Dieťa od svojho narodenia musí mať právo na meno a štátnu príslušnosť.

Zásada 4

Dieťa musí požívať výhody sociálneho zabezpečenia. Musí mať právo vyrastať a rozvíjať sa v zdraví; preto sa musí jemu i jeho matke poskytovať osobitná starostlivosť a ochrana vrátane primeranej starostlivosti v dobe pred jeho narodením i po ňom. Dieťa musí mať právo na primeranú výživu, bývanie, zotavenie a zdravotnícke služby.

Zásada 5

Dieťaťu, ktoré je fyzicky, mentálne alebo sociálne postihnuté, musí sa poskytovať osobitné zaobchádzanie, výchova a starostlivosť, ktorú si vyžaduje jeho zvláštne postavenie.

Zásada 6

Dieťa na plný a harmonický rozvoj svojej osobnosti potrebuje lásku a porozumenie. Musí všade tam, kde je to možné, vyrastať v starostlivosti a pod zodpovednosťou svojich rodičov, a v každom prípade v ovzduší náklonnosti a morálneho aj materiálneho bezpečia; dieťa v útlom veku nesmie byť — okrem výnimočných okolností — odlúčené od svojej matky. Spoločnosť a verejné úrady sú povinné poskytovať zvýšenú a osobitnú starostlivosť deťom bez rodiny a deťom bez primeraných prostriedkov podpory. Finančná podpora štátu i ďalšia pomoc na zabezpečenie detí z veľkých rodín je žiadúca.

Zásada 7

Dieťa má právo získať vzdelanie, ktoré musí byť bezplatné a povinné, prinajmenšom v elementárnych stupňoch. Musí mu byť poskytnuté vzdelanie, ktoré bude zvyšovať jeho všeobecnú kultúrnu úroveň a umožni mu na základe rovnakých príležitostí rozvíjať svoje schopnosti, vlastný úsudok a zmysel pre morálnu i sociálnu zodpovednosť a stať sa platným členom spoločnosti. Najlepšie záujmy dieťaťa musia byť hlavnou zásadou tých, ktorí zodpovedajú za jeho vzdelanie a výchovu; táto zodpovednosť spočíva predovšetkým na jeho rodičoch. Dieťa musí mať plnú príležitosť na hru a zábavu, ktoré by mali smerovať k rovnakým cieľom ako vzdelanie; spoločnosť a verejné úrady musia vyvíjať úsilie na podporu výkonu tohto práva.

Zásada 8

Dieťa musí byť za každých okolností medzi prvými, komu bude poskytnutá ochrana a pomoc.

Zásada 9

Dieťa musí byť chránené pred všetkými formami zanedbávania, krutosti a vykorisťovania. Nesmie byť predmetom obchodu v akejkoľvek forme. Dieťa nesmie byť prijaté do zamestnania pred dosiahnutím príslušného minimálneho veku; v nijakom prípade mu nesmie byť vnútené alebo dovolené vykonávať povolanie alebo zamestnanie, ktoré by mohlo škodiť jeho zdraviu alebo výchove, resp. prekážať v jeho fyzickom, duševnom alebo morálnom rozvoji.

Zásada 10

Dieťa musí byť chránené pred praktikami, ktoré môžu povzbudzovať rasovú, náboženskú a akúkoľvek inú formu diskriminácie. Musí byť vychovávané v duchu porozumenia, znášanlivosti, priateľstva medzi národmi, mieru a všeobecného bratstva a plne si uvedomujúce, že svoju energiu i talent by malo venovať službe blížnym.

2. Moja škola

Neznášam try vecy...
Slovenčinu a matematiku

Poslanie a funkcie školy

Škola je inštitúcia, ktorej úlohou je **vychovávať** a **vzdelávať** mladú generáciu.

V Slovenskej republike máme 10 ročnú povinnú školskú dochádzku. Základná škola je deväťročná. Dieťa sa stáva školopovinným po dovŕšení veku šiestich rokov. Po skončení školy ľudia získajú kvalifikáciu a nastúpia do zamestnania.

Vzdelanie ľudom umožní:

- **pochopiť** seba a iných
- **pochopiť** okolitý svet
- **riešiť** každodenné situácie
- **chápať** vývoj techniky
- **uplatniť** sa v práci

**BEZ VZDELANIA STÚPA HROZBA ŤAŽŠIEHO ZÍSKANIA PRÁCE,
SLABOPLATENEJ PRÁCE, STRATY ZAMESTNANIA**

Školský systém v Slovenskej republike

- 1, materské školy
- 2, základné školy
- 3, stredné školy
- 4, vysoké školy

Súčasťou školského systému v Slovenskej republike sú aj špeciálne materské školy, špeciálne základné školy a špeciálne stredné školy.

Medzi stredné školy zaraďujeme: **gymnázia, stredné odborné školy a konzervatóriá.**

Úloha

Porozmýšľaj a odpovedaj.

Potrebuje Slovenská republika na rozvoj hospodárstva viac

a všeobecne vzdelaných ľudí

b, odborne vzdelaných ľudí

Vysvetli prečo.

Práva a povinnosti žiakov

Každá škola má vnútorný poriadok o výchove a vzdelávaní, ktorý upravuje práva a povinnosti žiakov.

Práva žiaka:

- na slušné správanie sa zo strany spolužiakov a pedagogických zamestnancov školy
- na zrozumiteľný výklad preberaného učiva
- na informáciu o priebežnej klasifikácii
- nahliadnuť do svojich písomných prác
- zo závažných dôvodov požiadať o uvoľnenie z vyučovania
- prestúpiť na inú školu
- prerušiť štúdium
- vykonať komisionálnu skúšku z predmetov
- využívať školský rozhlas, nástenky, športoviská a iné priestory školy, a to aj v čase mimo vyučovania.

Povinnosti žiaka:

- dochádzať do školy pravidelne a včas, zúčastňovať sa na vyučovaní
- oznámiť neprítomnosť na vyučovaní
- vykonať komisionálnu skúšku v termíne určenom riaditeľom školy
- správať sa slušne a zdvorilo ku všetkým zamestnancom školy i ku všetkým spolužiakom, vyhýbať sa intolerancii, náboženskej a rasovej neznášanlivosti, xenofóbii a antisemitizmu
- počas vyučovania sa správať disciplinovane a ticho
- šetriť školský majetok
- po vyučovaní zanechať svoje miesto v poriadku
- do školy chodiť čisto a primerane oblečený a upravený

Školská trieda ako spoločenská skupina

Človek sa od narodenia stáva členom spoločenskej skupiny. K rodine neskôr pribúda školská trieda.

Každý žiak školskej triedy je jedinečná osobnosť.

Jednotlivci v skupine si vytvárajú vzájomné vzťahy a zastávajú v nej určité pozície:

- **vodcovia**
- **hviezdy**
- **izolovaní**
- **triedny „šašo“.**

Úloha č.1

Vymenuj meno alebo mená tvojich spolužiakov, ktorí sú **vodcovia** a vymenuj prečo. Sú zodpovední? Majú rešpekt pred ostatnými?

Úloha č.2

Opíš človeka, ktorému sa hovorí **outsider**.

Triedna a žiacka samospráva

V škole sa cítim ako na policajnej stanici. Stále sa ma tam na niečo pýtajú a ja o ničom neviem.

V školskej triede funguje riadenie podobne ako v celej ľudskej spoločnosti.

Triedna samospráva pomáha riešiť problémy, organizuje činnosť v triede.

Žiaci majú možnosť ovplyvňovať dianie v triede. Posilňujú si pocit spolupatričnosti a zodpovednosti za seba a svojich spolužiakov.

Školská samospráva alebo školský žiacky parlament predstavuje vyšší stupeň. Činnosť parlamentu je zameraná na:

- **organizovanie podujatí na škole**
- **riešenie problémov žiakov**
- **spoluprácu s pedagógmi.**

Mimovyučovacia a mimoškolská činnosť

Pre zdravý duševný a telesný vývin detí je dôležité aktívne a zmysluplné využívanie voľného času.

Okrem záujmových **krúžkov** školy organizujú pre žiakov popoludňajšie mimo vyučovacie aktivity na **základných umeleckých školách, v kluboch a športových oddieloch, v záujmových centrách.**

3. Obec, región, vlasť, Európska únia

Obec

Veľmi opitý občan vyjde z krčmy, stretne ho starosta a dohovára mu: “ Jozef, si na zlej ceste, nehanbíš sa? “ Jozef na to: “ Prečo ja? Za zlú cestu nech sa hanbí obec! “

Každý človek žije v nejakej obci. Kedysi dávno ľudia bývali prevažne na dedinách. Neskôr – v stredoveku začali v Európe vznikať mestá. Dediny a mestá majú spoločný názov – **obce**. Na Slovensku máme **2891** obcí.

Niektorí ľudia odchádzajú zo svojho rodiska. Usadia sa v inej obci, zmenia bydlisko. Najčastejšie kvôli práci alebo štúdiu. Zostávajú hrdí na svoju rodnú obec, ale budujú si aj vzťah k obci, v ktorej žijú.

STREDNÁ ODBORNÁ ŠKOLA TECHNICKÁ, KUKUČÍNOVA 23, 040 01 KOŠICE

Kedysi dávno mali králi svojich kronikárov. Ich úlohou bolo zaznamenávať všetko, čo sa udialo v čase panovania kráľa. Neskôr začali kroniky písať obce, školy, rodiny... Zapisovaním udalostí chcú zachovať cenné informácie pre budúce generácie.

Obce na verejnosti reprezentujú **symbols**: **vľajka** a **erb**.

Každá obec je niečím zaujímavá a môže sa v budúcnosti stať miestom, ktoré budú ľudia navštevovať. Osud svojich obcí majú v rukách jej obyvatelia. Už v súčasnosti máme u nás veľa miest a oblastí, ktoré sú vyhľadávané pre svoje pamiatky a krásy prírody.

Obecná samospráva

Nielen v súčasnosti, ale aj v minulosti obce spravovala obecná (miestna) samospráva. V minulosti stál na jej čele richtár, dnes sú to starostovia a primátori.

Starosta je najvyšší predstaviteľ dediny a mestskej časti, **primátor** je najvyšší predstaviteľ mesta. Spolu s poslancami obecnej samosprávy ich volia občania v komunálnych voľbách. Ich

volebné obdobie je 4- ročné. Obecný úrad v praxi vykonáva rozhodnutia obecného zastupiteľstva a starostu. Počet jeho zamestnancov závisí od veľkosti obce.

Každá obec na Slovensku má svoju samosprávu, ktorá v nej riadi verejné veci. Úlohou obyvateľov obce je kontrolovať poslancov a posudzovať ich činy, zaujímať sa o dianie okolo seba.

Úloha

Povedz meno starostu alebo primátora vo vašej obci, resp. vo vašom meste.

Región

Regióny Slovenska sú tradičné ucelené oblasti našej vlasti.

Patria medzi ne:

- bývalé územné a administratívne jednotky v Uhorsku – župy
- tradičné regióny
- súčasné regióny cestovného ruchu.

Pre každý región sú typické zvláštnosti, špecifiká v spôsobe obživy, ale aj v ľudových odevoch, ľudových piesňach, obydlíach, tradíciách, ktoré sú základom regionálneho povedomia a pocitu hrdosti obyvateľov.

Úloha

Vymenuj tradície, zvyky, ktoré dodržiavate vo vašej obci.

Moja vlasť

Rodiny spolu vytvárajú väčšie skupiny (spoločenstvá), ktoré voláme národy.

Znakmi národa sú spoločné:

- územie
- jazyk
- minulosť
- zvyky, tradície
- kultúra.

STREDNÁ ODBORNÁ ŠKOLA TECHNICKÁ, KUKUČÍNOVA 23, 040 01 KOŠICE

Popri Slovákoch na našom území žijú aj iné národnosti – **Maďari, Nemci, Poliaci, Česi, Rusíni, Rómovia**. Vytvorili sme štát – Slovenskú republiku, ktorá je našou spoločnou vlasťou. Od najstarších čias až po súčasnosť sa na našom území vystriedalo viacero štátnych útvarov.

Štátne symboly SR

Každý štát si vytvára svoje štátne symboly. Majú reprezentatívnu úlohu. Vyjadrujú samostatnosť a zvrchovanosť.

Štátnymi symbolmi Slovenskej republiky sú:

- **štátna vlajka**
- **štátna hymna**
- **štátny znak**
- **štátna pečať**.

Obsah každého symbolu súvisí s historickými udalosťami, ktoré sa odohrali na našom území. K najdôležitejším tradíciám nášho národa, ktoré sú zachytené v symbolike, patrí:

- **veľkomoravské obdobie**
- **obdobie slovenského národného obrozenia**.

Ak občania prejavujú symbolom úctu, vzdávajú úctu aj svojej vlasti a vyjadrujú hrdosť na ňu.

Úloha

Opíš štátne symboly Slovenskej republiky.

Európska únia

S myšlienkou zjednocovania Európy prišli politici po skončení 2. svetovej vojny. V súčasnosti má Európska únia **27 štátov**.

Orgány EÚ reprezentujú národné a spoločné záujmy členských štátov. Sú to:

- Rada Európskej únie
- Európsky parlament
- Európska komisia.

Úloha 1

Opíš vlajku Európskej únie.

Úloha 2

Povedz názov budovy na obrázku a povedz kde sa nachádza.

4. Vnútorný a vonkajší život jednotlivca

Ľudská psychika

Psychika človeka je najvyšší stupeň schopnosti reagovať na podnety okolia.

Ľudská psychika je spojená s činnosťou mozgu. Úzko súvisí s biologickou stránkou človeka. Neustále sa mení, zdokonaľuje, vyvíja sa.

Pomocou svojich piatich zmyslov človek zachytáva okolitý svet. Informácie spracúva ľudský mozog. Tento jav voláme **prežívanie** – vnútorný svet človeka. U každého človeka je prežívanie iné, jedinečné.

Súčasťou ľudskej psychiky je aj správanie, teda aktivita človeka, ktorú môže pozorovať iná osoba. Ak ide o vedomé správanie, nazývame ho konanie. Vždy má stanovený cieľ.

Psychické procesy

Psychický (duševný) život človeka, jeho vnútorné prežívanie, tvoria

- **psychické procesy** – **pocit, vnem, predstava, pamäť, myslenie**
- **psychické stavy** – **tréma, nadšenie, únava.**

Pri učení využívame pamäť

- **mechanickú** – viacnásobné opakovanie textu
- **logickú** – pochopenie súvislosti.

Bez pamäti by sme nemohli poznávať, myslieť si. Myslenie je psychický proces, ktorý nám umožňuje vysvetľovať, triediť, rozčleňovať a spájať získané informácie a hľadať medzi nimi súvislosti. Preto základom myslenia sú analýza, syntéza a porovnanie, ktorým hovoríme myšlienkové operácie.

Ľudské emócie, city

V každodennom živote prežívame vzťahy k okolitým veciam a javom, ktoré vyjadrujeme emóciami – citmi.

Emócie vyjadrujú subjektívne prežívanie príjemných a nepríjemných zážitkov. Najčastejšie sa stretávame s emóciami – šťastie, radosť, hnev, smútok, strach, prekvapenie.

Zvláštnu skupinu emócií tvoria tzv. **vyššie city** (sociálne, kultúrne, intelektuálne...). Sú vlastné iba človeku.

Najčastejšie sa v živote stretávame s citmi **solidarity, sympatie, ušľachtilosti, s citmi pre nové myšlienky, s citmi povinnosti, zodpovednosti, viny.**

Medzi vlastnosti citov patrí ich protikladnosť. Väčšina citov má svoj protiklad (láska – nenávisť, radosť – smútok). V živote sa pomerne často stretávame s prechodom z jedného pólu (láska) k druhému (nenávisť).

Na zmeny vonkajšieho prostredia reagujeme rôznym stupňom (silou) citových reakcií. Náhla a silná (prehnaná) citová reakcia sa volá **afekt**.

Občas podliehame náladám. Ide o dlhotrvajúce, nie veľmi silné citové prežívanie. Pod vplyvom silných citov človek koná nekontrolovateľne a môže tým ublížiť. Má sa naučiť ovládať sa a kontrolovať svoje city a nálady.

NAJÚŽASNEJŠÍ POCIT NA SVETE JE TEN, KEĎ VIEŠ, ŽE JE TU NIEKTO, KTO ŤA VIE ROZOSMIAŤ, AJ KEĎ TI JE DO PLAČU, KTO ŤA VIE PODRŽAŤ, AJ KEĎ PADÁŠ, KTO JE S TEBOU, AJ KEĎ VIE AKÝ SI.

Úloha

Opíš city, emócie, ktoré vidíš na obrázkoch.

Ľudská osobnosť

Osobnosťou je každá ľudská bytosť.

Ľudia sa navzájom odlišujú svojimi schopnosťami, charakterom, temperamentom, inteligenciou, telesným vzhľadom a pod. Vedci odlišujú mnoho typov osobnosti podľa rôznych kritérií. Vývin osobnosti prebieha od narodenia až po smrť. Medzi hlavné činitele vývinu patrí:

- **dedičnosť**

- **vplyv prostredia – výchova.**

Každý človek má určité schopnosti, teda predpoklady na vykonávanie istých činností a podávanie výkonov.

Schopnosti sú vlastnosti ľudskej osobnosti. Poznáme:

- **všeobecné schopnosti** – napr. **všeobecná rozumová schopnosť (inteligencia)**

- **špeciálne schopnosti** na istý druh činnosti – napr. **matematické, pamäťové, umelecké.**

Schopnosti ovplyvňujú budúce povolanie, zamestnanie a využívanie voľného času človeka. Podľa nich rozlišujeme typy ľudí: teoretický, praktický, umelecký, športový, politický, atď.

Schopnosti sa nadobúdajú **rozvíjaním vlôh.**

Vlohy sú **vrodené predpoklady na dosiahnutie určitej schopnosti, zručnosti** (cudzí jazyk, hudba, šport).

SCHOPNOSTI AJ VLOHY MUSÍME ROZVÍJAŤ, AK CHCEME V ŽIVOTE DOSIAHNUŤ ÚSPECH.

Spoločenské (sociálne) skupiny

Človek, spoločenská bytosť, žije vo viacerých spoločenských (sociálnych) skupinách. Medzi hlavné znaky spoločenských skupín patria:

- **spoločné pravidlá, hodnoty, ciele**

- **vzájomné pôsobenie členov**

- **pocit spolupatričnosti.**

Sociálne skupiny delíme podľa viacerých kritérií na rôzne typy:

Podľa veľkosti:

- malé
- veľké

Podľa spôsobu vzniku a fungovania:

- **formálne** – vznikajú z potreby plniť úlohy, realizovať stanovené ciele, sú pevne organizované, nie sú založené na osobných vzťahoch
- **neformálne** – vznikajú prirodzene na základe emócií, nie sú pevne organizované, sú založené na osobných vzťahoch.

Podľa pocitu príslušnosti:

- vlastné
- cudzie.

Konflikty a ich riešenia

Predám teenagera. Plná výbava vrátane gúliacich očí, hlbokých povzdychov a sarkastických komentárov. Hrá videohry a na mobile píše rýchlosťou 500 úderov za minútu.

Konflikty sú prirodzenou súčasťou života, z medzilidského života ich nemôžeme odstrániť. Musíme sa naučiť pozitívne ich riešiť. Ak zúčastnené strany konflikt neriešia, začne sa rozvíjať.

Konflikt sa dá riešiť, a to vzájomnou dohodou, spoluprácou, kompromisom.

UČME SA

**BAVIŤ SA BEZ ALKOHOLU
ROZPRÁVAŤ SO SEBOU BEZ MOBILOV
SNÍVAŤ BEZ DROG
USMIEVAŤ SA BEZ SELFIE
MILOVAŤ BEZ PODMIENOK.**

5. Sociálne vzťahy v ľudskej spoločnosti

Vznik, vývoj ľudskej spoločnosti

Ľudská spoločnosť vznikla približne pred 3,8 miliónmi rokov. Tvoria ju ľudia a inštitúcie.

Človek je prírodná a spoločenská bytosť.

STREDNÁ ODBORNÁ ŠKOLA TECHNICKÁ, KUKUČÍNOVA 23, 040 01 KOŠICE

Ľudská spoločnosť a príroda sa navzájom ovplyvňujú. Ľudia čoraz viac ovplyvňujú prírodu a prispôsobujú ju svojim potrebám. Ľudskú spoločnosť charakterizujú znaky, ktoré ju odlišujú od prírodného spoločenstva:

- spoločenské vedomie,
- spôsob ľudského spolužitia,
- existencia na určitom území, v istom období,
- systém vzájomných vzťahov, ľudí a skupín,
- riadenie vlastnými inštitúciami.

Súčasťou ľudskej spoločnosti sú komunity. Medzi základné komunity patria:

- **vidiecka komunita** (dedina,)
- **mestská komunita** (mesto).

Štruktúra ľudskej spoločnosti

Hovorí vnučka babke: „Babka, pod', urobíme si selfie!“ Babka na to: „Hlúposti nech ti varí mama!“

Človek vytvára počas svojho života rôzne zoskupenia, je členom viacerých spoločenských skupín.

Typy spoločenských štruktúr:

- veková: deti, mládež, dospelí, starí ľudia,
- podľa pohlavia: muži, ženy,
- rasová: žltohnedá, biela, čierna rasa,
- národnostná: národy a národnosti na Zemi,
- profesijná: robotníci, vedci, úradníci...,
- záujmová: rybári, filatelisti...,
- majetková: veľkosť príjmov a majetku,
- podľa náboženstva: kresťania, budhisti, židia...

Každá z týchto spoločenských skupín má aj svoju štruktúru, ciele a pravidlá.

Náboženská štruktúra ľudskej spoločnosti

Malé dievčatko sa pýta svojej mamičky ako začal život na tejto planéte. Mamka jej odpovedá: „ Boh stvoril Adama a Evu, ktorí mali deti a tak sa ľudstvo rozmnožilo.“

Dva dni na to sa pýta to isté svojho otca. Otec odpovedá: „ Pred mnohými rokmi žili na svete iba opice a tie sa vývojom zdokonaľovali, až sa z nich stali ľudia.“

Dievčatko nebolo s odpoveďami spokojné a tak sa vrátila k mamičke a pýta sa jej:“ Ako je možné, že ty si mi povedala, že ľudia boli stворení Bohom a otecko tvrdí, že ľudia sa vyvinuli z opice.“

Mamka odpovedá: „ To je veľmi jednoduché. Ja som ti hovorila o pôvode mojej rodiny a otecko o jeho.“

Náboženskú ľudskú spoločnosť tvoria veriaci, členovia cirkví a náboženských spoločenstiev. Najznámejšie náboženstvá na Zemi sú: **kresťanstvo, islam, judaizmus, budhizmus, hinduizmus.**

Veľkú skupinu tvoria ľudia, ktorí nevyznávajú žiadne náboženstvo – **ateisti.**

Náboženstvo je systém názorov založených na viere. Ľudia si ním vysvetľujú to, čo pokladajú za nadprirodzené, posvätné.

Medzi **základné znaky** náboženstva platí:

- **viera**
- **náboženské symboly**
- **náboženské úkony a rituály.**

Rozlišujeme dva základné druhy náboženských organizácií (spoločenstiev):

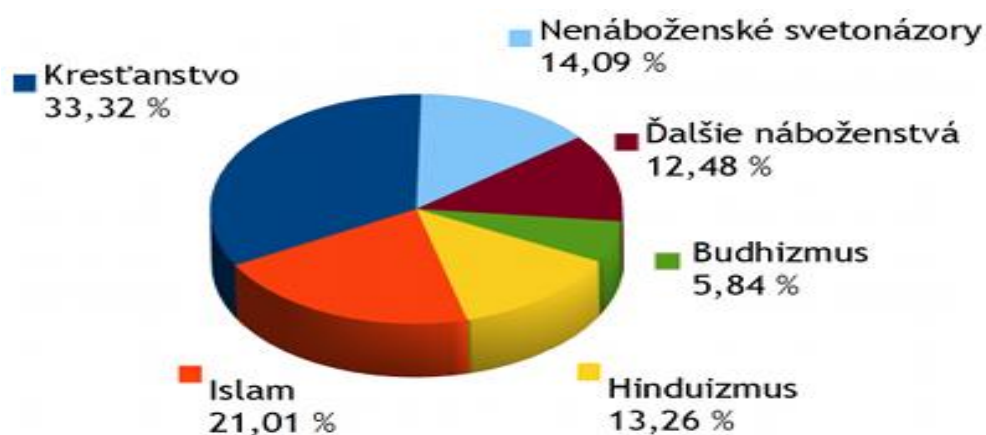
- **cirkvi** – veľké organizácie veriacich, ktorí majú svoju štruktúru, kňazov, majetok a žijú v zhode so svojim okolím
- **sekty** – menšie organizácie veriacich, ktoré vznikli rozkolom v niektorej cirkvi a odštiepením časti členov. Sekty zväčša zakazujú svojim členom kontakt s inými náboženskými skupinami, ako aj s okolím.

Úloha

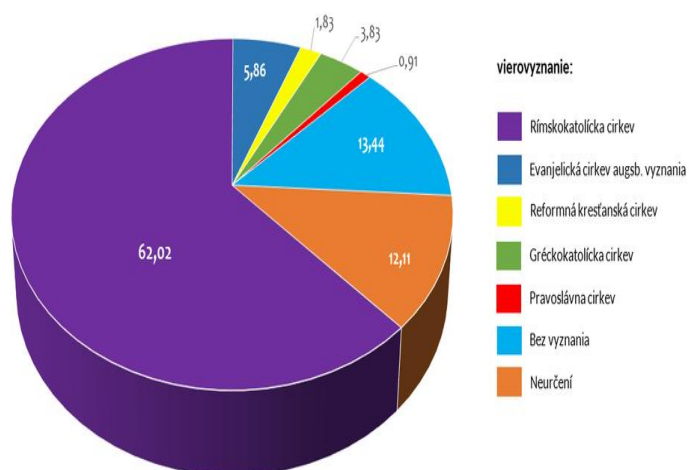
Pomenuj cirkevné budovy na obrázkoch.

STREDNÁ ODBORNÁ ŠKOLA TECHNICKÁ, KUKUČÍNOVA 23, 040 01 KOŠICE

Obyvateľstvo SR podľa náboženského vyznania (v %)

* Údaje pochádzajú zo sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2011

Úloha 1

Povedz čo vidíš na obrázku.

*Ja som Pán,
tvoj Boh!*

Desatoro Božích prikázaní

1. Ja som Pán, tvoj Boh!
Nebudeš mať okrem mňa iných bohov,
ktorým by si sa klaňal.
 2. Nevezmeš Božie meno nadarmo.
 3. Pamätaj, že máš svätiteľ sviatočné dni.
 4. Cti svojho otca a svoju matku.
 5. Nezabiješ.
 6. Nezosmilníš.
 7. Nepokradneš.
 8. Nebudeš krivo svedčiť proti
svojmu blížnemu.
 9. Nebudeš žiadostivo túžiť po manželke
svojho blížneho.
 10. Nebudeš túžiť po majetku
svojho blížneho.
-

STREDNÁ ODBORNÁ ŠKOLA TECHNICKÁ, KUKUČÍNOVA 23, 040 01 KOŠICE

Úloha 2

Utvor dvojice.

Budha	hinduizmus
Boh	islam
Alah	budhizmus
Višňa	judaizmus
Jahve	kresťanstvo

Úloha 3

Povedz názov najstaršej knihy na svete.

Multikultúra

Z denníka Američana na Slovensku:

Pondelok: pijem so Slovákmí.

Utorok: skoro som umrel.

Streda: zase pijem so Slovákmí.

Štvrtok: ľutujem, že som neumrel v utorok.

Kultúra odlišuje človeka od zvieratá. Kultúrou rozumieme výsledky ľudskej materiálnej činnosti (knihy, CD, filmy, sochy...) a nemateriálnej, duchovnej činnosti (obsah knihy, CD, filmu...). Preto sa kultúra tradične delí na **materiálnu** a **duchovnú**.

Kultúra sa neustále mení. Svet je plný odlišných kultúr. Neexistuje nejaká jedna kultúra, ktorá by bola nadradená ostatným. Všetky sú rovnocenné. **Svet je multikultúrny**. Ak nebudeme rešpektovať rôznorodosť, nastane kultúrny kolaps. Úlohou multikultúry je hľadať spôsoby spolužitia rôznych kultúr a budovať v ľuďoch rešpekt a toleranciu.

Úloha 1

Ak si bol niekde v zahraničí, opíš s akými zvykmi, tradíciami si sa stretol.

Úloha 2

Vyjadri svoj názor na multikultúrne manželstvá.

Sociálne a politické konflikty

Rôznorodosť ľudskej spoločnosti, rôznorodosť záujmov skupín vedie k vzniku napätia spoločnosti. Ak chýba snaha riešiť napätie kompromisom, vznikajú konflikty – nezhody, spory, ba až vojny.

Medzi **hlavné príčiny vojen** patria **hospodárske záujmy** (napr. kvôli ložiskám ropy) a **nábožensko-etnické konflikty** (napr. vojna medzi Grékmi a Turkami na Cypre, vojna medzi Židmi a Arabmi).

Vojny môžu byť:

- **lokálne** – na určitom území,
- **občianske** – v štáte o politickú moc,
- **svetové** – 1. a 2. svetová vojna.

V súčasnosti je svet ohrozovaný aj terorizmom.

Teroristické akcie sú individuálne alebo skupinové. Ide o nezákonné použitie sily v záujme presadenia svojich cieľov. Cieľom teroristických útokov bývajú nevinní ľudia.

Krajiny sa usilujú zabrániť terorizmu, odmietajú ústupky teroristom, dôsledne kontrolujú letiská, lietadlá atď.

Úloha

Opíš situácie na obrázkoch.

6. Občiansky život ako proces formovania demokracie

Vznik, vývoj a funkcie štátu

V lovecko-zberačskom období ľudskej spoločnosti sa ľudia sťahovali z miesta na miesto. Spoločne sa starali o potravu, spoločne lovili zvieratá a zbierali plody. Neskôr sa usadili a začali sa venovať pestovaniu plodín a chovu domácich zvierat. Stali sa **rolníkmi**.

Po čase spomedzi seba vyčlenili skupinu ľudí, ktorá sa venovala riadeniu ostatných. Vznikla **verejná autorita, prirodzená morálna autorita**.

Ľudská spoločnosť sa hospodársky vyvíjala a zdokonaľovala. Postupne dochádzalo k deľbe práce. Vznikla nová skupina obyvateľov: **obchodníci**. Riadenie spoločnosti sa stáva vládnutím, vzniká **štát**.

S použitím štátnej moci zabezpečuje život obyvateľov na určitom území. Spravuje, rozhoduje a kontroluje.

Medzi najdôležitejšie **funkcie súčasných štátov** patria:

- **ekonomická** – riadenie hospodárstva
- **sociálna** – pomoc obyvateľom, ktorí sú na to odkázaní, napr. nezamestnaní
- **vzdelávacia** – podpora vzdelávania občanov a rozvoja vedy
- **zdravotná** – zabezpečenie základnej zdravotnej starostlivosti
- **ekologická** – tvorba a ochrana životného prostredia.

LEN ŠTÁT, V KTOROM SÚ SI VŠETCI ROVNÍ PRED ZÁKONOM, MÔŽE BYŤ NAOZAJ SILNÝ“

Aristoteles

Úloha

Uveď príklad na vzdelávaciu funkciu v našom štáte.

Znaky štátu a znaky Slovenskej republiky

Každý štát charakterizujú špecifické základné znaky. Sú to:

- štátna moc
- štátne územie
- štátne symboly
- štátna suverenita
- štátne občianstvo..

Štátne symboly vyjadrujú jeho **samostatnosť** a **zvrchovanosť** a súčasne vyjadrujú históriu jeho štátnosti.

Symbole Slovenskej republiky:

- štátny znak
- štátna vlajka
- štátna pečať
- štátna hymna.

Úloha

Opíš vlajku Slovenskej republiky.

Formy vlády

V súčasnosti existujú **dve základné formy vlády:**

- **monarchia**
- **republika.**

Monarchia je taká forma vlády, keď na čele štátu je panovník – **monarcha**.

Republika je formou vlády, keď na čele je osoba zvolená občanmi (priamo alebo parlamentom) na isté časové obdobie.

Orgány štátnej moci využívajú pri výkone svojej moci rôzne metódy.

Podľa nich členíme **politické režimy** na:

- **demokratické,**
- **nedemokratické.**

V **demokratickom** režime existuje **právny štát**, uplatňujú sa zákony a rešpektujú ľudské a občianske práva.

STREDNÁ ODBORNÁ ŠKOLA TECHNICKÁ, KUKUČÍNOVA 23, 040 01 KOŠICE

V **nedemokratickom** režime je **bezprávie**, porušujú sa zákony a nedodržiavajú ľudské a občianske práva (napr. totalitný štát).

Úloha

Zaraď k obrázkom formu vlády.

Štátne občianstvo

Štátne občianstvo je jedným zo základných znakov štátu.

Obyvatelia sa stávajú **občanmi štátu**, získavajú **štátne občianstvo**.

Podľa platných zákonov SR možno štátne občianstvo nadobudnúť:

1. **narodením rodičov**, z ktorých aspoň jeden je občanom SR alebo narodením cudzincov na našom území

2. **naturalizáciou**:

a) splnením podmienok SR, napr. 8 ročný pobyt na území štátu, znalosť slovenského jazyka, bezúhonnosť

b) manželstvom s občanom SR po splnení zákonných podmienok.

Podľa platných zákonov SR možno štátne občianstvo **stratiť**:

1. na vlastnú žiadosť, tzv. prepustením zo štátneho zväzku;

2. nadobudnutím cudzieho štátneho občianstva na základe svojej vôle.

krajina EÚ	dvojité občianstvo	štátne občianstvo získané sobášom	Štátne občianstvo dieťaťa cudzincov
------------	--------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Francúzsko	umožňuje	Po 1. roku manželstva	Hneď po narodení aj obidvom rodičom cudzincov na základe žiadosti
Španielsko	neumožňuje	Po 1. roku manželstva a 1 roku pobytu	Po roku pre dieťa cudzincov
Taliansko	umožňuje	Po 6. mesiacoch, ak žijú v Taliansku	Po získaní občianstva jeho rodičmi
Írsko	umožňuje	3 roky po uzavretí manželstva	Automaticky aj dieťa cudzincov (iba dieťa, nie rodičia)

Ak sa obávate nadvlády umelej inteligencie, pozeráte príliš veľa amerických filmov. V tomto zmysle sa vyjadril prvý robot na svete, ktorému bolo udelené občianstvo. A prvá žena v tejto časti sveta, ktorá si asi nikdy nebude musieť zahaliť tvár.

Robotická žena Sophia bola svetu predstavená ako občianka Saudskej Arábie na ekonomicko – technologickom summite v Rijáde. Otcom tejto slečny je taiwanský výrobca Hanson Robotic. Sophia sa prítomným prihovorila, poďakovala a poprosila o finančnú pomoc pre výskum a vývoj umelej inteligencie – teda pre seba. Takto zalichotila všetkým prítomným: „ Som vždy šťastná, keď som obklopená inteligentnými, bohatými a vplyvnými ľuďmi.“

Úloha

Diskutujte, vyjadrite vaše názory k tomuto prípadu.

Demokracia

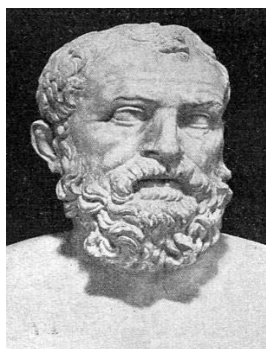
STREDNÁ ODBORNÁ ŠKOLA TECHNICKÁ, KUKUČÍNOVA 23, 040 01 KOŠICE

demos – ľud + **kratein** – vláda = **vláda ľudu**

Občania sa môžu podieľať na štátnej moci priamo a nepriamo.

Základné princípy demokracie:

- slobodné voľby
- rešpektovanie ľudských a občianskych práv
- rozdelenie štátnej moci na tri nezávislé zložky
- občania, ľud ako zdroj štátnej moci
- vláda väčšiny so zabezpečenými právami menšín
- vláda viacerých politických strán.

SOLÓN – zakladateľ demokracie

Úloha

Opíš situáciu na obrázkoch.

PETÍCIA

na podporu kandidatúry nezávislého kandidáta Mgr. RADOSLAV ŠTEVČÍK
na funkciu starostu obce – primátora mesta - starostu mestskej časti¹⁾ Bratislava – Staré Mesto
podpísaná voľičmi obce – mesta - mestskej časti¹⁾ **BRATISLAVA – STARÉ MESTO**
vo voľbách do orgánov samosprávy obcí v roku 2014

Meno	Prídomok	Datum narozenia	Trvalý pobyt (obec, ulica číslo domu)	Podpis
			Bratislava	
			Bratislava	
			Bratislava	
			Bratislava	
			Bratislava	

Základné ľudské práva a slobody

Sloboda neznamena, že človek môže robiť to, čo chce. Môže robiť iba to, čím neublíži iným ľuďom.

Sloboda je ohraničená pravidlami, zákonmi štátu.

Ľudské práva a slobody sú vlastné všetkým ľuďom, sú založené na zásade „**všetci ľudia sú si rovní**“. Vyjadrujú základné životné potreby, preto ich nazývame základné ľudské práva.

Medzi **základné ľudské** práva patrí:

- právo na život
- právo na osobnú slobodu
- právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti
- nedotknuteľnosť osoby a príbytku
- právo na súkromný majetok
- sloboda pohybu a pobytu
- sloboda myslenia, náboženského vyznania a iné.

Medzi **politické** práva patrí :

- sloboda prejavu
- zákaz cenzúry
- právo na informácie
- petičné právo na zhromažďovanie
- právo slobodne sa združovať
- všeobecné, rovné, priame a tajné volebné právo.

Občianske a politické práva spolu tvoria **práva prvej generácie**.

Práva druhej generácie :

- právo na prácu, slobodnú voľbu povolania
- právo na ochranu života
- právo na mzdu
- právo na primerané hmotné zabezpečenie v starobe
- právo na prístup ku kultúre.

Práva tretej generácie :

- právo na mier
- práva menšín
- právo na ochranu životného prostredia
- právo na disponovanie svojim nerastným bohatstvom.

Slobodné voľby v demokratickom štáte

Jedným z najdôležitejších princípov demokracie sú **slobodné voľby**. Občania si v nich volia svojich zástupcov.

Znaky volebného práva

Všeobecné volebné právo znamená právo všetkých občanov nad 18 rokov zúčastniť sa volieb (voliť) a nad 21 rokov kandidovať za člena zastupiteľského orgánu (byť volený).

Rovné volebné právo zaručuje každému občanovi jeden hlas, hlas každého občana má rovnakú váhu.

Priame volebné právo žiada, že každý občan sa musí na voľbách zúčastniť priamo, osobne.

Tajné volebné právo znamená, že voliči majú vo volebnej miestnosti vytvorené také podmienky, aby sa nikto nedozvedel, koho volili.

V Slovenskej republike existujú tieto typy volieb:

- **parlamentné**
- **prezidentské**
- **komunálne**
- **voľby do vyšších územných celkov**
- **voľby do Európskeho parlamentu.**

V parlamentných voľbách občania volia **150 poslancov** do **Národnej rady Slovenskej republiky** na **4 ročné funkčné obdobie**. V komunálnych voľbách občania volia poslancov obecného zastupiteľstva, starostu obce, primátora mesta.

Samospráva ako prvok občianskej participácie

Slovo samospráva znamená, že **sa riadime sami**.

Samospráva je teda:

- záujmová
- územná.

Záujmová samospráva: umožňuje občanom vytvárať si podľa svojho záujmu a profesie samosprávne organizácie. Občania do nich vstupujú dobrovoľne, na základe svojho slobodného rozhodnutia.

Územná samospráva: tvorí ďalší prvok občianskej participácie na riadení štátu. Jej základom je miestna obecná samospráva. Všetci občania, ktorí majú v obci trvalý pobyt, majú právo v komunálnych voľbách voliť zástupcov do obecných orgánov.

Základnými obecnými orgánmi sú:

- **obecné zastupiteľstvo (mestské zastupiteľstvo)**
- **starosta (primátor).**

Poslanci obecného (mestského) zastupiteľstva rozhodujú na svojich zasadnutiach o otázkach obce. Vydávajú najnižší právny predpis – všeobecne záväzné nariadenie, ktorým sa musia riadiť občania v obci.

7. Štát a právo

Štát a jeho podstata

RODINA – ROD – KMEŇ -- KMEŇOVÝ ZVÄZ – ŠTÁT

Ako sa spoločnosť vyvíjala (trvalo to niekoľko tisíc rokov), vytvorila sa **štátna moc**, z rodových a kmeňových orgánov vznikli **štátne orgány**.

Štát je politicko-mocenská organizácia.

STREDNÁ ODBORNÁ ŠKOLA TECHNICKÁ, KUKUČÍNOVA 23, 040 01 KOŠICE

Politická preto, lebo je **výsledkom politiky**, a mocenská preto, lebo na vynútenie určitého poriadku, pravidiel a ochranu bezpečnosti si vytvoril **ozbrojené zložky – armádu a políciu**.

Občianstvo je zväzok medzi **občanom** a **štátom**. Občania sú so štátom v **právnom zväzku**. Občanovi aj štátu vyplývajú určité práva a povinnosti.

Slovenská republika vznikla rozdelením Česko-Slovenska

1. januára 1993. Je suverénnym štátom so štátnym symbolmi.

Má ohraničené územie, štátnu moc rozdelenú na tri zložky: zákonodarnú, výkonnú a súdnu.

Funkcie štátu:

Bezpečnostná funkcia – štát zodpovedá za bezpečnosť, zdravie občanov a ich majetok, zaisťuje fungovanie všetkých štátnych orgánov a inštitúcií, ochraňuje práva a slobody občanov.

Právna funkcia – realizuje a zabezpečuje ju ministerstvo spravodlivosti a súdy ak, aby sa vo všetkých oblastiach rešpektoval právny poriadok štátu.

Ekonomická funkcia – štát vytvára pravidlá fungovania ekonomiky, plánuje rozpočet, riadi hospodárstvo.

Sociálna funkcia – štát zabezpečuje občanov počas choroby, staroby, straty finančných prostriedkov potrebných na živobytie, pomáha občanom v núdzi, rodinám s deťmi a pod.

Kultúrna funkcia – štát sa stará o kultúrne dedičstvo, školstvo, vedu a ochranu prírody.

Zložky štátnej moci

Moc v štáte je rozdelená na tri nezávislé zložky:

- **zákonodarnú**
- **výkonnú**
- **súdnu**.

Všetky tri zložky štátnej moci sa navzájom dopĺňajú a kontrolujú.

Zákonodarnú moc tvoria štátne orgány vytvárajúce pravidlá, ktorými sa riadi spoločnosť.

Výkonnú moc tvoria štátne orgány, ktoré uvádzajú zákony do života. **Vláda** je zbor ministrov na čele s premiérom. K výkonnej moci patrí aj **prezident**. Je hlavou štátu.

Súdna moc patrí nezávislým a nestranným súdom, ktoré rozhodujú o sporoch.

Zákonodarnú moc predstavuje jednokomorový parlament – **Národná rada Slovenskej republiky**.

NR SR tvorí 150 poslancov volených na 4 roky. Poslancom sa môže stať každý občan, ktorý má volebné právo, dosiahol vek 21 rokov a má trvalý pobyt na území SR. O tom, kto bude v parlamente, rozhodujú občania v parlamentných voľbách. Právo voliť má každý občan Slovenskej republiky, ktorý dosiahol vek 18 rokov.

Ak sa zákon v parlamente schváli, podpíše ho predseda parlamentu, predseda vlády a prezident. Schválený zákon je uverejnený v **Zbierke zákonov SR**. Celý proces od podania návrhu zákona až po jeho publikovanie v Zbierke zákonov SR voláme **zákonodarný proces**.

Právne normy

Človek svojou činnosťou pôsobí na okolité prostredie a prispôsobuje ho svojim potrebám.

Na určitom stupni spoločenského vývoja ľudia prestali riešiť svoje problémy násilím a vytvorili si pravidlá vzájomného spolunažívania – **spoločenské normy**.

Zo začiatku im stačili obyčaje, neskôr boli potrebné presné normy podporené donucovacou silou štátu. Vznikli právne normy. Od ostatných noriem sa líšili svojou zvláštnou formou a tým, že boli pre všetkých záväzné.

Spoločenské normy sú **pravidlá ľudského správania**. Rozlišujeme náboženské, estetické, morálne a právne normy.

Náboženské normy vychádzajú zväčša z princípu zjavených pravidiel správania pochádzajú od Boha. Nachádzajú sa v náboženských knihách.

STREDNÁ ODBORNÁ ŠKOLA TECHNICKÁ, KUKUČÍNOVA 23, 040 01 KOŠICE

Estetické normy nám pomáhajú hodnotiť veci okolo nás ako krásne alebo škaredé, vkusné alebo nevkusné, tragické alebo komické.

Morálne normy tvoria morálku každej spoločnosti. Morálnymi normami sú napr. čestnosť, zodpovednosť, spravodlivosť, úcta k iným ľuďom, ohľaduplnosť.

Právne normy sa od iných noriem odlišujú určitými znakmi.

1. Tvoria ich štátne orgány.
2. Právny systém je jediný a záväzný pre všetkých.
3. K dodržiavaniu právnych noriem nás štát môže donútiť.

Právne vedomie

Právny štát je taký štát, kde nikto nie je postavený nad zákon.

V právnom štáte má občan **právnú istotu**, že kým neporuší zákon, nemôže byť právne stíhaný. Občan právneho štátu má právnú istotu, že štátna moc **bude postupovať v súlade s Ústavou**.

Právne vedomie je súhrn právnych názorov a predstáv ľudí o práve a o jeho uskutočňovaní.

Právny poriadok

Vianoce z pohľadu právnika

Vianoce sú zábavné, len kým nestretnete právnika:

Sľuby, že príde Ježiško - šírenie poplašnej správy, § 357 - TZ - až 2 roky.

"Keď nebudeš poslúchať, dostaneš!" - vydieranie, § 175 TZ – 6. mesiacov až 4 roky.

"Keď budeš dobrý, Ježiško ti prinesie...." podplácanie, § 332 TZ - až 2 roky.

Liatie olova - činnosť, ktorá môže spôsobiť ujmu na zdraví, § 148 TZ - až 1 rok.

Otvorenie listu Ježiškovi - porušenie listového tajomstva, § 182 TZ - až 2 roky.

„Ak vydržíš celý deň nepapať, uvidíš zlaté prasiatko" - zanedbanie povinnej výživy, § 207 TZ - 2 až 3 roky.

Právne normy sú usporiadané do väčších celkov – **právnych predpisov**.

Ústava SR

STREDNÁ ODBORNÁ ŠKOLA TECHNICKÁ, KUKUČÍNOVA 23, 040 01 KOŠICE

Súkromné právo

- občianske
- rodinné
- obchodné.

Občianske právo

Občianske právo je najstaršie, najvýznamnejšie a najrozsiahlejšie odvetvie práva. Upravuje vzťahy, ktoré vznikajú medzi občanmi navzájom, medzi občanmi a organizáciami.

Občianske právo sa zaoberá:

- právami a povinnosťami vlastníkov
- zodpovednosťou za spôsobenú škodu
- ochranou spotrebiteľa.

Základnou normou občianskeho práva je **Občiansky zákonník**.

Rodinné právo

Základnou normou je **Zákon o rodine**, ktorý upravuje:

- podmienky vzniku a zániku manželstva
- základné práva a povinnosti manželov
- vzťahy medzi rodičmi a deťmi a ďalšie záležitosti.

Podľa zákona manželstvo môžu uzatvoriť muž a žena nad 18 rokov na základe dobrovoľného rozhodnutia. Spoločenskou úlohou manželstva je založiť rodinu a vychovávať deti.

K právam a povinnostiam rodičov patrí najmä:

- starostlivosť o výchovu, zdravie, výživu a rozvoj dieťaťa
- zastupovanie maloletého dieťaťa – rodičia sú zákonnými zástupcami dieťaťa
- spravovanie majetku dieťaťa

Trestné právo

Trestné právo je chráni občanov pred ľuďmi, ktorí porušujú právne predpisy a ohrozujú ich život, zdravie, majetok.

Kódexom (zákonníkom) trestného práva je **Trestný zákon**. V Trestnom zákone je presne stanovené, aké konanie je pre spoločnosť také nebezpečné, že ho možno považovať za **trestný čin**. Neplatia žiadne výhovorky, **neznalosť zákona nás neospravedlňuje**.

Trestný zákon vymedzuje **trestnú zodpovednosť**. Znamená to povinnosť osobne sa zodpovedať za trestný čin:

- za svoje skutky ste zodpovední od **14. roku** života
- v období od **14** do **18 rokov ste mladiství**
- od **18 rokov** už máte **plnú trestnú zodpovednosť**.

Ten, kto spácha trestný čin, je **páchateľ**. Ak je páchateľov viac, sú zodpovední všetci, hovoríme im **spolupáchatelia**.

Trestný čin vyšetruje **polícia**.

Podozrivého aj obvineného zo spáchania trestného činu môže polícia zadržať, a to najviac na 48 hodín. Sudca rozhodne, či ho prepustí na slobodu, alebo dá do väzby. Vyšetrovateľ polície odovzdá výsledok vyšetrovania prokuratúre. **Prokurátor** zostaví obžalobu, ktorú prednesie na **súde** – na hlavnom pojednávaní.

Okrem riešenia trestných činov rieši polícia aj priestupky.

Priestupok je konanie, ktorého spoločenská nebezpečnosť je nižšia ako pri trestnom čine. Za priestupok možno uložiť tieto sankcie:

- pokarhanie
- pokutu
- zákaz činnosti
- prepadnutie vecí.

8. Ľudské práva a slobody

Základné dokumenty o ľudských právach

Keďže ľudské práva sa týkajú všetkých ľudí na svete, je potrebná ich ochrana bez rozdielu.

Snaha zabrániť vojnám, neľudskému zaobchádzaniu a porušovaniu základných ľudských práv viedla v roku **1945** k vytvoreniu celosvetovej organizácie **Organizácie Spojených národov (OSN)** a k prijatiu jej základného dokumentu **Charty OSN. 10. decembra 1948** OSN prijala **Všeobecnú deklaráciu ľudských práv (VDĽP)** ako základný dokument na ochranu ľudských práv. Jej hlavnou myšlienkou je prirodzená hodnota každého ľudského života. Zakotvuje základné ľudské práva pre všetkých ľudí na svete. Stala sa vzorom na vypracovanie ďalších dokumentov o ľudských právach.

Na tento vzor nadviazal dokument **Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a slobôd** prijatý v máji 1950 na pôde rady Európy.

Rada Európy je politická organizácia európskych štátov. Jej hlavným cieľom je ochrániť a ďalej rozvíjať ľudské práva a základné slobody.

STREDNÁ ODBORNÁ ŠKOLA TECHNICKÁ, KUKUČÍNOVA 23, 040 01 KOŠICE

Jeden z jej orgánov – **Európsky súd pre ľudské práva** v Štrasburgu – rozhoduje o sťažnostiach proti porušovaniu ľudských práv.

K ochrane ľudských práv a slobôd pristúpili aj členské štáty **Európskej únie**. Prijali dokument **Charta základných práv Európskej únie**.

V Slovenskej republike sú ľudské práva súčasťou Ústavy Slovenskej republiky.

KTO SI MYSLÍ, ŽE MU SLOBODU DRUHÍ VYBOJUJÚ, TEN JEJ NIE JE HODNÝ“

M.R. Štefánik

Dohovor o právach dieťaťa

OSN prijíma dokumenty na ochranu práv detí celého sveta.

V roku 1959 schválila **Deklaráciu práv dieťaťa** a v roku 1989 **Dohovor o právach dieťaťa**, ktorý znamená **väčšiu zodpovednosť štátov za ochranu detstva**.

Obsahuje dve kľúčové zásady:

- konať vždy v najlepšom záujme dieťaťa
- byť nápomocný dieťaťu pri orientácii a výkone jeho práv.

V roku 1990 k Dohovoru o právach dieťaťa pristúpila aj naša republika. Má 3 časti, 54 článkov a práva dieťaťa sú v ňom rozdelené do 4 veľkých kategórií:

Práva dieťaťa na prežitie

Práva dieťaťa na zdravý rozvoj

Práva dieťaťa na slobodu názoru a prejavu

Práva dieťaťa na slobodu myslenia a náboženstva.

Základné ľudské práva

Právo na názor a informácie

Svojím konaním, správaním, rečou, písmom vyjadrujeme svoj názor a postoj. Zaručuje nám to sloboda prejavu – základné ľudské právo. Východiskom tohto práva je nielen možnosť slobodne diskutovať o problémoch, ale aj nebyť postihovaný za obsah svojho prejavu, pokiaľ je v súlade s právnymi predpismi.

Právo na život

Ľudský život predstavuje najvyššiu hodnotu, ktorá je predpokladom ostatných hodnôt. Prostredníctvom zákonov zabezpečujeme právo na jej ochranu. Život a smrť sú vzájomné protiklady ľudského bytia. **Základným právom každého človeka je právo na život.**

Vo svete sa sformovali dve protikladné hnutia: Hnutie za život(Pro-life) a Hnutie za voľbu.

Hnutie za život.	Hnutie za voľbu
Deklaruje nedotknuteľnosť ľudského života a ochrany práv ešte nenarodeného dieťaťa. Časť jeho stúpencov sa opiera o náboženské východiská. Tvrdia, že človek je plnohodnotnou ľudskou bytosťou ešte pred narodením, od okamihu splynutia vajíčka a spermie.	Zdôrazňuje právo ženy slobodne sa rozhodnúť o svojom tehotenstve, ako aj právo každého dieťaťa narodiť sa ako chcené a milované. Jeho stúpenci tvrdia, že ľudský život sa začína až mozgovou aktivitou čiže od 12. týždňa gravidity.

Našou povinnosťou je vážiť si a chrániť svoj život, ale aj život iných, byť zodpovedný vo vzťahu k sebe aj k iným, nepoškodzovať seba, ale ani neubližovať iným.

Právo na zdravie

Zdravie je dôležitou hodnotu v našom živote. Ovplynulo tieto faktory:

- biologické faktory (genetická výbava)
- životný štýl (stravovacie návyky, pohyb a šport, zvládanie stresových situácií, fajčenie, pitie alkoholu, užívanie iných návykových látok)
- životné prostredie (znečistenie vody, pôdy, vzduchu, rádioaktivita atď.)

STREDNÁ ODBORNÁ ŠKOLA TECHNICKÁ, KUKUČÍNOVA 23, 040 01 KOŠICE

-sociálne - ekonomické faktory (chudoba, nezamestnanosť)
stupeň vzdialenosti, kvalita bývania a iné)
- kvalita zdravotnej starostlivosti
- dostupnosť sociálnych služieb (starostlivosť o starých ľudí, zdravotné postihnutých atď.)
Najčastejšími príčinami chorôb a úmrtí vo svete je **extrémna chudoba a nerovnosť**.

Právo na vzdelanie a hru

Vzdelávanie je základným predpokladom rozvoja jednotlivca. Prispieva k ekonomickému a sociálnemu rozvoju spoločnosti. V podobe kvalifikovanej pracovnej sily ovplyvňuje ekonomický rast spoločnosti, podieľa sa na znižovaní chudoby, pôrodnosti, detskej úmrtnosti, chorobnosti obyvateľstva.

Prekážkou pri šírení vzdelania sú financie.

Väčšina rozvojových krajín nemá peniaze potrebné na vybudovanie kvalitného školstva. Mnohé rodiny sú také chudobné, že si nemôžu dovoliť posielat' deti do školy, aby získali základné vzdelanie.

Práva menšín

Demokracia je vláda ľudu a ľud vnímame ako väčšinu. Človek zvyčajne nemôže za to, či patrí k väčšine alebo menšine.

Ochrana menšín vyžaduje:

- nediskrimináciu
- ochranu zvláštnych práv, ktoré boli menšine priznané.

V právnom štáte platí, že vláda väčšiny zaručuje základné práva a slobody všetkým občanom, teda aj menšinám.

V demokratických krajinách vláda väčšiny ochraňuje:

- národnostné, etnické, jazykové a náboženské menšiny
- deti
- matky a ženy
- zdravotne postihnutých
- starých ľudí a ďalšie skupiny.

Občania patriaci k národnostnými menšinami majú právo :

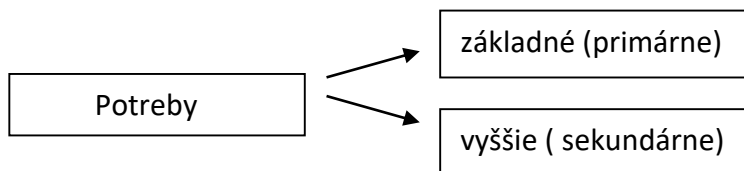
- osvojiť si štátny jazyk

- vzdelávať sa v materinskom jazyku
- rozvíjať vlastnú kultúru
- rozširovať a prijímať informácie v materinskom jazyku
- združovať sa v národnostných združeniach
- zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie.

9. Ekonomický život v spoločnosti

Potreby a statky

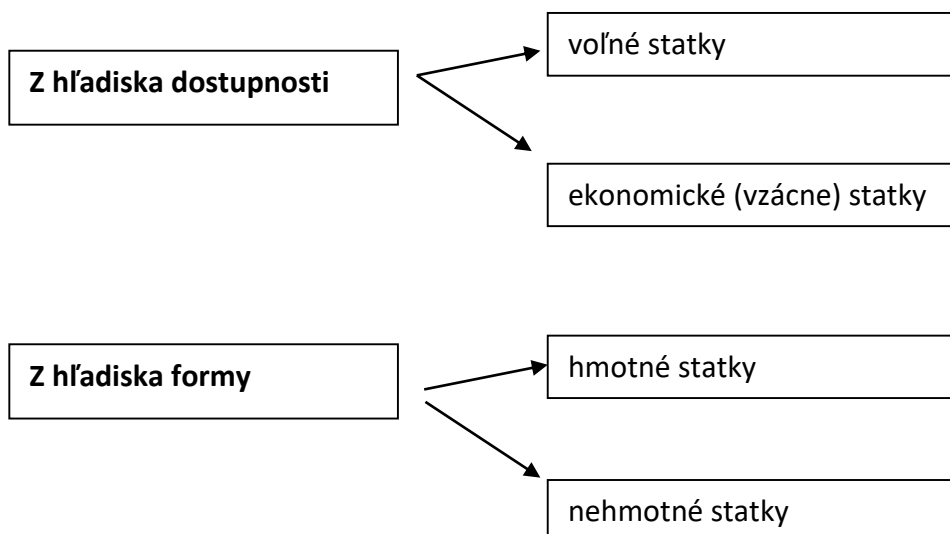
Potreba je pocit nedostatku. S vývojom ľudskej spoločnosti sa vyvíjajú aj potreby. Niektoré zanikajú, ale súčasne vzniká množstvo nových potrieb (potreba kultúrneho využitia, zateplenia domu, komunikácie cez internet atď.)

- **základné** : nevyhnutné pre život: potreba vody, potravy, odievania, bývania a ďalšie
- **vyššie**: bez ich uspokojenia sa človek zaobíde, ale sú dôležité pre jeho ďalší rozvoj, napr. potreba vlastniť auto, mať priateľov, ísť na koncert.

Cieľom každej ľudskej činnosti je snaha **uspokojiť** nejakú **potrebu**, **odstrániť nedostatok**. Keďže ľudia nemajú rovnaké možnosti, **nemôžu** svoje potreby **uspokojovať rovnako**.

Na uspokojenie potrieb slúžia statky. **Statok** je každá užitočná vec, ktorá uspokojuje nejaké ľudské potreby. Poznáme rôzne druhy statkov.

STREDNÁ ODBORNÁ ŠKOLA TECHNICKÁ, KUKUČÍNOVA 23, 040 01 KOŠICE

- **voľné statky** sa nachádzajú v neobmedzenom množstve v prírode (voda riek, morí, vzduch, lesné plody, atď.)
 - **ekonomické** (vzácne) – obmedzené množstvo, zväčša vytvorené človekom – musia sa vyrábať (chlieb, obuv, dom)
 - **hmotné statky** sa získavajú z prírody alebo sa vyrábajú (nerastné suroviny, školská lavica, chata, kniha, zubná kefka,...)
 - **nehmotné statky** – slnečné žiarenie (výsledok prírodného procesu) alebo služby (oprava obuvi, sťahovacia služba, kozmetika, zdravotná starostlivosť,...)
- Väčšinu vzácných statkov na uspokojovanie svojich potrieb musí človek **produkovať** – vyrábať. Každá výroba si vyžaduje určité **výrobné faktory** – **vstupy do výroby**.

Základné ekonomické otázky

Každá ekonomika, podnikateľ, firma aj jednotlivec musia riešiť 3 základné ekonomické otázky:

Čo vyrábať?

Ako vyrábať?

Pre koho vyrábať?

ČO VYRÁBAŤ?

Odpoveď na túto otázku znamená určiť **aké druhy výrobkov treba vyrábať a v akom množstve**.

Budeme vyrábať viac potravín alebo počítačov, viac bežných alebo luxusných tovarov?

Máme vyrábať menej kvalitných riflí a viac lacných nohavíc?

Treba vyrábať spotrebné statky (mobily, bicykle, trička) alebo stavať diaľnice?

AKO VYRÁBAŤ?

V spoločnosti to znamená rozhodnúť **kto bude vyrábať a s akými zdrojmi**.

Budú vyrábať štátne, súkromné či družstevné podniky?

Pôjde o malé alebo veľké podniky?

Z čoho sa bude vyrábať elektrina? Z uhlia, vody, atómovej energie alebo pomocou slnka a vetra?

Aké materiály sa budú využívať? Prírodné alebo umelé látky?

S akou technikou a akými technologickými postupmi ?

Kúpime modernejšie stroje alebo budeme vyrábať ručne?

Využijeme modernejšie technologické postupy alebo doterajšie?

PRE KOHO VYRÁBAŤ?

Znamená určiť **kto bude spotrebiteľ, ako sa rozdelia výsledky výroby.**

Bude sa rozdeľovať všetkým rovnako alebo podľa výšky príjmov?

Ako rozdeľovať produkty výroby medzi domácnosti a firmy?

Chceme, aby viac zarábali vysoko vzdelaní ľudia alebo pracujúci s najnižším vzdelaním?

Majú sa mať dobre aj ľudia, ktorí odmietajú pracovať?

Trhový mechanizmus

Trh je miesto, kde sa stretávajú kupujúci (spotrebiteľia) a predávajúci (firmy, podniky), aby sa spoločne dohodli na kúpe a predaji určitého tovaru za určitú cenu, napr. trh počítačov, áut, zemiakov, obilia. Na trhu sa stretáva **ponuka** určitého tovaru alebo služby s dopytom po tomto tovare alebo službe. Výsledkom ich vzájomného pôsobenia je **cena**.

Trhový mechanizmus je proces, v ktorom sa do vzájomného vzťahu dostávajú **dopyt** a **ponuka** a výsledkom tohto vzťahu je **cena**.

Dopyt

Domácnosti – spotrebiteľia – kupujúci, ktorí sa slobodne rozhodujú aké tovary a v akom množstve budú spotrebúvať. Ich rozhodovanie o kúpe ovplyvňujú tieto faktory:

- ceny tovarov
- množstvo žiadaného tovaru
- výška príjmov spotrebiteľov
- záľuby, móda, ceny iných tovarov, počasie a podobne .

Dopyt predstavuje také množstvo tovarov a služieb, aké sú spotrebiteľia ochotní kúpiť za určitú cenu.

Ponuka

Firmy, podniky – výrobcovia vyrábajú tovary a služby a na trh prichádzajú s cieľom predat' ich za určitú cenu. Ich ponuka závisí od týchto faktorov:

- cena ponúkaného tovaru
- množstvo ponúkaného tovaru
- náklady spojené s výrobou daného tovaru.

Ponuka je množstvo tovarov a služieb, ktoré chcú výrobcovia za určitú cenu predat'.

Cena

Spotrebiteľia aj výrobcovia prichádzajú na trh s konkrétnym cieľom. Spotrebiteľia chcú čo najlacnejšie kúpiť, aby ušetrili. Výrobcovia chcú čo najdrahšie predat', aby mali čo najväčší

STREDNÁ ODBORNÁ ŠKOLA TECHNICKÁ, KUKUČÍNOVA 23, 040 01 KOŠICE

zisk. Cena, za ktorú sa tovar predá, závisí od situácie na trhu, teda od vzťahu medzi ponukou a dopytom.

$$D > P$$

Ak na trhu **dopyt po tovare je vyšší ako ponuka**, znamená to, že:

- na trhu je **určitého tovaru nedostatok** alebo spotrebiteľia zvýšili záujem o určitý tovar
- **výrobcovia** začnú **zvyšovať ceny**, vyššia cena spôsobí aj zvýšenie výroby, lebo za vyššie ceny sa im oplatí viac vyrábať - **ponuka sa zvýši**
- za vyššiu cenu sa predá menej tovaru – **dopyt sa zníži**.

$$P > D$$

Ak na trhu nastane situácia, že **ponuka tovaru je vyššia ako dopyt**, znamená to, že:

- ak **výrobcovia** chcú tovar predáť, musia **znižovať jeho cenu**, ale súčasne znížia výrobu.
- Za nízke ceny sa niektorým neoplatí vyrábať, lebo dosahujú nízke zisky, to znamená, že **ponuka sa zníži**.

$$P = D$$

Ak sa **ponuka rovná dopytu** po určitom tovare, znamená to, že **cena sa nemení**, všetok vyrobený tovar sa predá a aj dopyt po tovare je uspokojený.

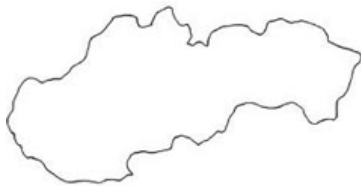
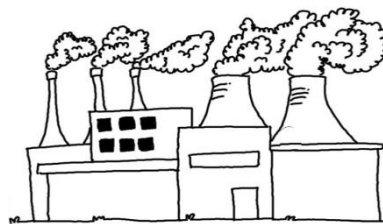
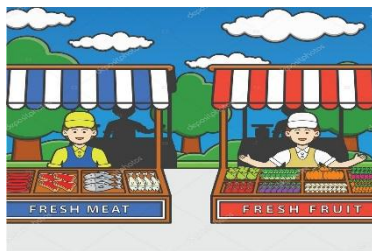

PARADOX KAPITALIZMU:

VÄČŠINA NAŠICH ĽUDÍ MUSÍ VIAC A VIAC PRACOVAŤ, ABY MENEJ DOSTÁVALA.

Úloha

1. Pozrite si obrázky a určte, aký typ trhu znázorňujú. K obrázkom priradiť názvy trhov.
Vyberte si z týchto možností: miestny trh finančný trh národný trh trh pôdy trh práce trh kapitálu trh tovarov a služieb svetový trh.

Podnik a podnikanie

Podnik je samostatná hospodárska jednotka, ktorá využívaním výrobných faktorov **vyrába výrobky** alebo **poskytuje služby** určené **na predaj**. Podniky sú hospodárske organizácie, ktoré zabezpečujú produkciu väčšiny statkov.

Aby podnik mohol dobre fungovať, musí mať:

- **fyzický a peňažný kapitál** – autá, výrobné linky, budovy, pozemky (fyzický kapitál) a peniaze (finančný kapitál)
- **dobré meno, povesť, postavenie na trhu** – serióznou prácou si podnik získa stálych zákazníkov a tým aj stály zdroj príjmov
- **kvalifikovaných zamestnancov** – zamestnanci majú mať vzdelanie a odbornú spôsobilosť na vykonávanie práce v príslušnom podniku

STREDNÁ ODBORNÁ ŠKOLA TECHNICKÁ, KUKUČÍNOVA 23, 040 01 KOŠICE

Každý podnik musí rešpektovať **všeobecné pravidlá podnikania**, ktoré určuje štát. Základné právne normy, ktoré definujú podnikanie a ktorými sa musia podniky v SR riadiť, sú:

Obchodný zákonník – stanovuje všeobecné pravidlá pri zakladaní a fungovaní podnikov, vymedzuje ich právne formy, účtovníctvo a ďalšie požiadavky,

Živnostenský zákonník – vymedzuje všeobecné aj osobitné podmienky prevádzkovania živností, potrebné údaje pri ohlasovaní živnosti atď.

Podnikanie je sústavná činnosť ľudí, ktorú podnikateľ vykonáva samostatne (sám rozhoduje o činnosti podniku), vo vlastnom mene (obchodné meno, názov a sídlo firmy), na vlastnú zodpovednosť (podnikateľ je zodpovedný za dosiahnutý výsledok podnikania, ktorým môže byť zisk alebo strata) a s cieľom dosiahnuť zisk. Za podnikanie pokladáme len **sústavnú (nepretržitú) zárobkovú činnosť**.

Podnikateľ môžu fyzické osoby aj právnické osoby (občania aj organizácie).

Fyzická osoba je každý človek, ktorý narodením nadobúda práva a povinnosti (môže napríklad dediť alebo vlastniť majetok).

Právnická osoba je taký subjekt podnikania, ktorý má práva a povinnosti a nie je fyzickou osobou. Vzniká dňom zápisu do obchodného registra. Právnickými osobami sú najmä obchodné spoločnosti.

Obchodný register SR je verejný zoznam s dôležitými údajmi o podnikateľskej organizácii:

IČO – identifikačné číslo organizácie, obchodné meno, sídlo, predmet podnikania, právna forma podnikania a ďalšie.

Cieľom podnikania je zväčšiť kapitál podniku.

Každý podnik potrebuje:

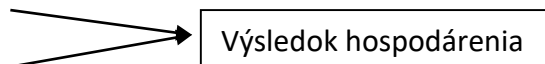
- **dodávateľov**, ktorí dodávajú materiál, suroviny, zabezpečujú prepravu a podobne
- **odoberateľov** čiže **zákazníkov**, ktorí odoberajú tovar, môžu to byť koneční spotrebitelia, ale aj iní výrobcovia.

Ak od sumy získanej na predaj výrobkov odpočítame sumu potrebnú na prevádzku podniku, **dostaneme zisk**.

Zisk dosahujú podniky, ktoré majú **príjmy vyššie ako náklady**. Ak sú **príjmy nižšie ako náklady**, výsledkom hospodárenia je **strata**.

$P > N = \text{ZISK}$

$N > P = \text{STRATA}$

Spotreba a spotrebiteľ

Spotreba je využitie statkov na uspokojovanie potrieb ľudí. Poznáme tri druhy spotreby:

- **krátkodobá spotreba** – tvoria ju statky krátkodobej spotreby (potraviny, odev, energie)
- **dlhodobá spotreba** – patria sem statky dlhodobej spotreby (auto, domáce spotrebiče, chata)
- **spotreba služieb** – doprava, komunikačné služby, rekreačné, zdravotná starostlivosť a podobne.

Ten, kto spotrebúva, je **spotrebiteľ**. Spotrebiteľmi sú jednotlivci, domácnosti, firmy a štát.

Podľa toho, kto spotrebúva, rozlišujeme **súkromnú spotrebu** a **verejnú spotrebu**.

Súkromnú spotrebu predstavujú najmä **domácnosti**.

Verejnú spotrebu tvoria výdavky **štátu**.

10. Peniaze

Peniaze a funkcie peňazí

Súčasnú spoločnosť si nevieme predstaviť bez peňazí. Potrebujeme ich pri každodenných nákupoch v obchode, pri platení účtov za bývanie, elektrinu, obedy, na cestovné do školy a podobne. Peniaze vznikli preto, aby uľahčili výmenu tovarov. V každej modernej ekonomike majú peniaze dôležitú úlohu a funkcie. Bez peňazí by sa spoločnosť nemohla rozvíjať. **Peniaze sú špecifickým tovarom, za ktorý možno vymeniť ostatné druhy tovarov**. V každej ekonomike plnia peniaze tri základné funkcie.

Prostriedok výmeny (platidlo)

Peniaze umožňujú pomerne jednoduchú a rýchlu výmenu tovarov na trhu. Za peniaze kupujeme všetky tovary, napr. potraviny, tenisky, platíme na pošte a podobne. Platiť môžeme aj platobnými kartami alebo z účtu v banke.

Zúčtovacia jednotka (meradlo cien)

Pomocou peňazí vyjadrujeme hodnotu ktoréhokoľvek tovaru. Určujú sa nimi ceny iných tovarov, za ktoré sa potom tovary predávajú, výška mzdy, dosiahnutý zisk podnikov a podobne.

Uchovávateľ hodnôt

Peniaze sa zhromažďujú ako úspory. Môžeme ich použiť vtedy, keď to potrebujeme. Ak si nasporíme dosť peňazí, môžeme si kúpiť auto, dom, využiť ich na podnikanie, štúdium na vysokej škole alebo aj odložiť do banky a použiť neskôr.

Súčasný formy peňazí:

Papierové peniaze – bankovky, ktoré slúžia ako hotovostné peniaze. Používame ich na platenie za tovary a služby v hotovosti. Vydáva ich centrálna banka štátu, u nás Národná banka Slovenska.

Kovové mince – hotovostné peniaze, ktoré používame na drobné platby za tovary a služby v hotovosti. V súčasnosti je snaha odstraňovať drobné mince z obehu, lebo ich výroba je drahšia ako hodnota.

Bankové (depozitné) peniaze – sú bezhotovostné peniaze.

Neplatíme nimi v hotovosti, ale prevodmi z účtu na účet. Sú to napr. vklady na vkladných knižkách bez výpovednej lehoty, šeky, bežné účty v banke a podobne. V prípade potreby ich môžeme zmeniť na hotovostné peniaze, ak si ich vyberieme z účtu v banke alebo z bankomatu.

„Skoro peniaze“ (kvázipeniaze) – vklady v bankách s určitou výpovednou lehotou (napr. 3 mesiace), vklady na 1 až 5 rokov (tzv. termínované vklady), vkladné knižky s výpovednou lehotou a podobne.

Hodnota peňazí bola v minulosti krytá zlatom. To znamená, že centrálna banka nemohla vydať do obehu väčšie množstvo peňazí, ako vlastnila zlata, lebo vymieňala papierové bankovky za zlato. Hovoríme tomu „zlatý štandard“.

V súčasnosti hodnota všetkých peňazí v obehu je krytá množstvom tovarov a služieb, ktoré sa v krajine vyrobí. Centrálna banka vydá do obehu také množstvo peňazí, ktoré zodpovedá vyrobenému množstvu tovarov a služieb v štáte.

Banky, sporiteľne, poisťovne

Pohyb peňazí v ekonomike zabezpečujú finančné inštitúcie, predovšetkým banky, sporiteľne a poisťovne.

Banky sú finančné inštitúcie, ktoré **zhromažďujú úspory a realizujú rôzne peňažné operácie**. Existujú dva druhy bánk: centrálna banka a obchodné banky.

Centrálna banka

Centrálnou bankou v Slovenskej republike je **Národná banka Slovenska**. Centrálnu banku zriaďuje štát. Sídlo má v Bratislave.

Označuje sa aj ako „banka bánk“.

Obchodné banky

Prijímajú vklady peňazí na účet, vkladnú knižku. Za uložené peniaze banky potom klientom platia **úroky**. OB **poskytujú úvery (pôžičky)** obyvateľom, napr. na kúpu auta, bytu, televízora, ale aj podnikateľom, napr. na nákup strojov, technológií, výstavbu nových výrobných hál.

Tí, ktorí si zobrali úver, **musia požičané peniaze vrátiť** v plnej výške aj s dohodnutými **úrokmi**.

OB : vedú účty, rôzne prevody z účtu na účet, napr. z účtu môže klient platiť nájomné, elektrinu, obedy, poistenie, podnikatelia faktúry (účty) za rôzne práce, vydávajú platobné karty, poskytujú zmenárenské služby – menia jednu menu na druhú, predávajú a nakupujú valuty iných štátov.

Stavebná sporiteľňa

Stavebná sporiteľňa je finančnou inštitúciou, ktorá vykonáva činnosti súvisiace so stavebným sporením.

Jej úlohou je: **prijímať vklady** od stavebných sporiteľov na účet v stavebnej sporiteľni a **poskytovať stavebný úver** na kúpu domu, bytu, na rekonštrukciu, na kúpu bytového zariadenia a podobne.

Sociálna poisťovňa

Sociálne poistenie zabezpečuje občanov v prípade choroby, úrazu, počas práceneschopnosti, straty zamestnania a staroby. Zamestnaný človek musí platiť poistenie v nezamestnanosti, nemocenské, starobné a individuálne poistenie.

Sociálna poisťovňa zo sociálneho poistenia najčastejšie vypláca tieto dávky:

- **nemocenské dávky**, keď je človek dočasne práceneschopný
- **ošetrovné dávky**, keď niekto ošetruje chorého človeka
- **dávky v nezamestnanosti**, keď zamestnanec príde o prácu

STREDNÁ ODBORNÁ ŠKOLA TECHNICKÁ, KUKUČÍNOVA 23, 040 01 KOŠICE

- **starobný dôchodok**, po odchode do dôchodku.

Komerčné (obchodné) poisťovne

Sú to finančné inštitúcie, ktoré **vykonávajú poisťovaciu činnosť**. Poskytujú **dobrovoľné poistenie**. Ak sa chceme poistiť, uzatvoríme s poisťovňou **poistnú zmluvu**.

Poistenec (ten, kto sa poistuje) sa v nej zaväzuje pravidelne (mesačne, polročne atď.) platiť dohodnutú poistnú zmluvu – poistné.

Poisťovňa sa v zmluve zaväzuje zaplatiť poistencovi odškodné, ak nastala poistná udalosť, proti ktorej sme sa poistili (choroba, úraz, povodeň).

Poisťovne poskytujú dva **druhy poistenia**:

- **neživotné poistenie** – poistenie majetku a zodpovednosti za škody (poistenie bytu, domácnosti, auta)

- **životné poistenie** – poistenie osôb, napr. pre prípad úrazu (zlomená ruka, noha).

Pri ceste do zahraničia – na dovolenku, zájazd či študijný pobyt – je dobré mať **cestovné poistenie**. Môžeme z neho zaplatiť lekára v prípade náhlej choroby alebo úrazu v zahraničí, prevoz do nemocnice a domov, do miesta trvalého bydliska, zahŕňa aj poistenie batožiny a ďalšie.

ZOZNAM BÁNK SO SÍDLOM V SR

365. bank(Poštová banka, a.s. odštepny závod)

Československá obchodná banka, a.s.

ČSOB stavebná sporiteľňa, a.s.

OTP Banka Slovensko, a.s.

Poštová banka, a.s.

Prima banka Slovensko, a.s.

Privatbanka, a.s.

Prvá stavebná sporiteľňa, a.s.

Raiffeisen Bank

Slovenská sporiteľňa, a.s.

Slovenská záručná a rozvojová banka, a.s.

Tatra banka, a.s.

Všeobecná úverová banka, a.s.

Wüstenrot stavebná sporiteľňa, a.s.

„AK CHCEŠ STRATIŤ PRIATEĽA, POŽIČAJ MU PENIAZE“

Jan Amos Komenský

Úloha 1

Označ, ktorá z uvedených bánk je zahraničnou bankou:

1, J&T

2, Unicredit

Úloha 2

V ktorej finančnej inštitúcii si môže študent založiť študentský účet? Aké má výhody?

Štátny rozpočet

Štátny rozpočet je centrálny peňažný fond, v ktorom sa zhromažďujú a rozdeľujú finančné prostriedky štátu. Zostavuje sa na jeden rok.

Štátny rozpočet má príjmovú a výdavkovú stranu.

Príjmy

Najpodstatnejšiu časť príjmov tvoria **dane**: dane z príjmov fyzických a právnických osôb, daň z pridanej hodnoty (DPH), spotrebné dane.

Ďalšiu časť tvoria **nedaňové príjmy**. Sú to rôzne poplatky, kolky a prostriedky z Európskej únie.

Výdavky

Najväčšiu časť výdavkov predstavujú **mzdy a platy** zamestnancov v ústredných orgánoch štátnej správy a zamestnancov školstva, zdravotníctva, kultúry, súdnictva a iných organizácií. V oblasti školstva štát financuje: učebnice, prevádzku škôl, prispieva na rekonštrukciu, modernizáciu škôl a podobne.

Ďalšie výdavky tvoria: **finančná pomoc** obciam, rôznym organizáciám, **príspevky** do poisťovní a ďalších organizácií a inštitúcií, z ktorých sa vyplácajú sociálne dávky a poskytuje sa zdravotná starostlivosť, **splácanie štátneho dlhu**, **finančná pomoc ľudom, ktorí už nepracujú** a štát im vypláca starobný dôchodok.

Dane a daňová sústava

Z historického hľadiska vznik daní súvisí so vznikom štátu, ktorý bolo potrebné zabezpečiť.

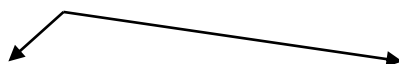
Dane patria medzi najdôležitejšie príjmy štátneho rozpočtu (tvoria až 80% príjmov štátneho rozpočtu.) Predpisujú sa na základe štátom stanovených noriem. Za zaplatenú daň nevzniká nárok na jej vrátenie.

Daň je **povinná, zákonom určená platba**, ktorú pravidelne odvádzajú fyzické a právnické osoby štátu v určenom termíne a v určitej výške.

Daňová sústava je súhrn daní, ktoré sú uplatňované v danej krajine v príslušnom zdaňovacom období, ktorým je kalendárny rok.

V Slovenskej republike daňovú sústavu tvoria **priame a nepriame dane**.

Daňová sústava SR

Priame dane

Dane z príjmov

- právnických osôb
- fyzických osôb

Miestne dane

- daň z nehnuteľnosti
- daň za ubytovanie
- daň za nevýherné hracie prístroje
- daň za predajné automaty
- daň za psa
- daň za využívanie verejného priestranstva
- daň za vjazd a zotrvanie motorového vozidla v historickej časti mesta
- daň z motorových vozidiel
- daň za jadrové zariadenie

Nepriame dane

Daň z pridanej hodnoty (DPH)

Spotrebné dane

- daň z vína
- daň z piva
- daň z liehu
- daň z tabakových výrobkov
- daň z minerálnych olejov

Práva spotrebiteľa

Murphyho spotrebiteľský zákon: Šesťdesiatdňová garancia zaručuje, že na šesťdesiatprvý deň sa výrobok pokazí.

Ochrana práv spotrebiteľa v SR je zakotvená v **Občianskom zákonníku** a v **Zákone o ochrane spotrebiteľa**.

Jedným z dôležitých práv spotrebiteľa je právo na nápravu. To znamená, že spotrebiteľ má dostať jasné a konkrétne odpovede na reklamácie, sťažnosti a náhrady za nekvalitné tovary a služby. Reklamovať tovar môžete osobne alebo poštou. Pri osobnom reklamovaní tovaru predávajúci vydá kupujúcemu písomný doklad, kde je uvedený dátum reklamácie, vady na tovare a spôsob riešenia reklamácie. Písomná reklamácia musí obsahovať podstatné náležitosti.

Práva spotrebiteľa v Európskej únii

Desať hlavných zásad

1. Kúpiť možno čokoľvek a kdekoľvek

Podľa európskych zákonov môžete nakupovať v každej členskej krajine EÚ bez cla, daní. Platí to pri osobných nákupoch napr. v Česku, Rakúsku, Nemecku, ale aj pri nákupoch cez internet, poštou (zásilkovou službou) alebo prostredníctvom telefónu.

2. Ak výrobok nefunguje, pošle sa naspäť

Európske predpisy hovoria, že ak tovar, ktorý sme kúpili, nefunguje (má vady), musia nám ho opraviť alebo vymeniť. Môžeme tiež žiadať o zľavu alebo úplné vrátenie peňazí.

3. Vysoká úroveň bezpečnosti potravín a iného spotrebného tovaru

EÚ má zákony, ktoré pomôžu zabezpečiť, aby produkty, ktoré kupujeme, boli bezpečné (napr. zakázala niektoré látky používané pri výrobe farieb na vlasy z dôvodu poškodzovania zdravia – svrbenie pokožky, opuchy očí, krku, problémy s dýchaním).

4. Viem, čo jem

Zákony EÚ na označovanie potravín vyžadujú, aby všetky prísady na výrobu potravín boli uvedené na etikete spolu s informáciou o použitých farbivách, konzervačných látkach a iných chemických prísadách. Vyžadujú aj označenie potravín ako „organické“ (BIO) alebo geneticky modifikované (GM).

5.Zmluvy by mali byť korektné voči spotrebiteľom

Európske právo zakazuje všetky typy „neférových“ zmlúv (napríklad ak firma tvrdí, že nemôžeme zrušiť zmluvu, kým nezaplatíme nejaký poplatok, čo často býva v zmluve uvedené malými písmenkami a kupujúci to ani nemôže prečítať).

6.Spotrebiteľia niekedy môžu zmeniť názor

EÚ ochraňuje pri podomovom predaji, pri nákupoch prostredníctvom internetu, zásielkovej spoločnosti, teleshoppingových firiem a podobne. Všeobecným pravidlom je, že zmluvu (objednávku) môžeme zrušiť do 7 dní bez uvedenia dôvodu. Je tu však pár výnimiek, napr. poistné zmluvy, nákupy nepresahujúce sumu 60 €.

7.Jednoduchšie porovnávanie cien

Zákony EÚ od obchodníkov vyžadujú, aby uvádzali jednotkovú cenu tovarov – to znamená, koľko stojí jedno kilo alebo 1 liter príslušného tovaru.

8.Spotrebiteľov nemožno zavádzať

Právo EÚ zakazuje reklamu, ktorá zavádza alebo klame spotrebiteľov. Predávajúci má povinnosť podať úplné informácie o tovare.

9.Ochrana počas dovolenky

Podľa práva EÚ ak cestovná kancelária skrachovala, musí zabezpečiť, aby sme sa z dovolenky dostali domov. Ak dovolenka nezodpovedá tomu, čo sľubovala v katalógu, musí ponúknuť zľavu, náhradu a podobne.

10.Účinné odškodnenie pri cezhraničných sporoch

Európska komisia vytvorila sieť Európskych spotrebiteľských centier, ktoré informujú o našich právach pri cezhraničných nákupoch.

„AŽ KEĎ SA VYRÚBE POSLEDNÝ STROM, OTRÁVI POSLEDNÁ RIEKA, ULOVÍ POSLEDNÁ RYBA, AŽ VTEDY POCHOPÍME, ŽE PENIAZE SA NEDAJÚ JESŤ“

Indiáni z kmeňa Cree